Qabul qilindi: 5-noyabr 2026-yil • Ma’qullandi: 8-noyabr 2026-yil • Nashr qilindi: 13-noyabr 2026-yil

BOSHLANG‘ICH SINF MATEMATIKA DARSLARIDA PREDMETLI-AMALIY FAOLIYATNI TASHKIL ETISH METODIKASI

Xursanova Zilola Mirzaxolmatovna
Pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD)
Farg‘ona davlat universiteti “Boshlang‘ich ta’lim” kafedrasi katta o‘qituvchisi
Qo‘shmatova Hilola Umidjon qizi
Farg‘ona davlat universiteti “Boshlang‘ich ta’lim” kafedrasi magistranti

Annotatsiya. Mazkur tezisda boshlang‘ich sinf matematika darslarida predmetli-amaliy faoliyatni tashkil etishning didaktik ahamiyati va metodik jihatlari yoritiladi. O‘quvchilarning kundalik hayotdagi buyumlar bilan amaliy harakatlar bajarishi orqali matematik tushunchalarni anglash, ularni model va belgilar yordamida ifodalash imkoniyatlari tahlil qilinadi. Shuningdek, sanash, guruhlash, o‘lchash, taqqoslash va masala tuzishga oid topshiriqlar namunasi keltiriladi.

Kalit so‘zlar: boshlang‘ich ta’lim, matematika, predmetli-amaliy faoliyat, real obyekt, didaktik resurs, matematik tushuncha, modellashtirish, ko‘rgazmalilik.

Bugungi boshlang‘ich ta’limda o‘quvchilarga matematik bilimlarni berish bilan bir qatorda, ularni kundalik hayotiy vaziyatlarda qo‘llay olish ko‘nikmasini shakllantirish muhim vazifalardan biridir. Matematika fanidagi son, miqdor, geometrik shakl, uzunlik, massa, vaqt va arifmetik amallar kabi tushunchalar bolalar uchun dastlab mavhum ko‘rinishi mumkin. Shu sababli mazkur tushunchalarni real buyumlar bilan bajariladigan amaliy faoliyat orqali o‘rgatish ta’lim mazmunini o‘quvchining shaxsiy tajribasiga yaqinlashtiradi.

Predmetli-amaliy faoliyat deganda o‘quvchining real obyekt yoki uning modeli bilan maqsadli harakatlarni bajarishi, natijalarni kuzatishi, taqqoslashi va ular asosida matematik xulosa chiqarishi tushuniladi. Bunday yondashuvda bola faqat tayyor qoida va formulani yodlamaydi, balki matematik munosabatni amaliy harakat orqali kashf etadi. J. Bruner

bilimni ifodalashda amaliy harakat, tasvir va ramziy ifoda o‘rtasidagi bog‘liqlikka e’tibor qaratadi [1]. Bu fikr boshlang‘ich sinflarda konkret buyumlardan matematik belgilar sari izchil o‘tish zarurligini ko‘rsatadi.

Ikkinchi bosqichda o‘quvchilar buyumlar bilan amaliy harakat bajaradilar: sanaydilar, teng guruhlarga ajratadilar, ustma-ust qo‘yib taqqoslaydilar yoki o‘lchaydilar. Uchinchi bosqichda bajarilgan harakat rasm, jadval, sxema yoki matematik yozuvga aylantiriladi. To‘rtinchi bosqichda o‘quvchilar o‘z natijasini izohlaydi va matematik xulosa chiqaradi. Yakuniy bosqichda esa o‘rganilgan munosabat yangi topshiriqda qo‘llanadi. Bunday ketma-ketlik konkret tajribani matematik model va abstrakt ifoda bilan bog‘lashga yordam beradi.

Masalan, ko‘paytirish mavzusini o‘rganishda o‘qituvchi 3 ta likopcha va 4 tadan tugmadan foydalanishi mumkin. O‘quvchilar har bir likopchaga to‘rttadan tugma joylashtirib, jami 12 ta tugma borligini aniqlaydilar. Dastlab natija $4 + 4 + 4 = 12$ shaklida yoziladi, so‘ng takroriy qo‘shish $3 \times 4 = 12$ ifodasi bilan bog‘lanadi. Shu orqali ko‘paytirish amali tayyor qoida emas, teng miqdorli guruhlar yig‘indisini ixcham ifodalash usuli sifatida anglashiladi.

Uzunlikni o‘rgatishda esa o‘quvchilar ikki qalamning uzunligini avval taxmin qilishi, so‘ng chizg‘ich yordamida o‘lchashi mumkin. Olingan natijalar taqqoslanib, qaysi qalam uzunligi kattaligi va ular orasidagi farq aniqlanadi. Kasr mavzusida qog‘oz doirani ikki yoki to‘rt teng qismga buklash orqali yarim va chorak tushunchalari ko‘rsatiladi. Bunda o‘qituvchi qismlarning teng bo‘lishi zarurligini alohida ta’kidlaydi. Kundalik hayotga oid “sinf do‘koni” o‘yini esa narxlarni qo‘shish, xarid qiymatini hisoblash va qaytimni topish orqali arifmetik amallarni hayotiy vaziyat bilan bog‘laydi.

Shu bilan birga, real obyektlardan foydalanishning o‘zi avtomatik ravishda yuqori natijani kafolatlamaydi. Har bir amaliy topshiriq aniq matematik maqsadga ega bo‘lishi, faoliyatdan keyin o‘quvchi bajargan ishini matematik tilda ifodalashi va mustaqil topshiriqda qo‘llashi zarur. Aks holda buyumlar darsni chalg‘ituvchi vositaga aylanishi mumkin. Demak, predmetli-amaliy faoliyatning samaradorligi obyektni to‘g‘ri tanlash, o‘qituvchi savollarining maqsadga muvofiqligi va amaliy harakatdan matematik

umumlashtirishga o‘tish bilan belgilanadi.

Xulosa qilib aytganda, boshlang‘ich sinf matematika darslarida predmetli-amaliy faoliyatni tashkil etish o‘quvchilarning matematik tushunchalarni mazmunan anglashiga, mustaqil fikrlashiga va bilimlarini kundalik hayotda qo‘llashiga yordam beruvchi metodik yondashuvdir. Real obyektlar bilan ishlash sanash, guruhlash, o‘lchash, taqqoslash, modellashtirish va masala tuzish ko‘nikmalarini birgalikda rivojlantirish imkonini beradi. Kelgusida ushbu yondashuvning samaradorligini aniqlash uchun tajriba-sinov ishlarini tashkil etish, o‘quvchilarning boshlang‘ich va yakuniy natijalarini bir xil mezonlar asosida taqqoslash maqsadga muvofiq.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “O‘zbekiston Respublikasi xalq ta’limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi PF-5712-son Farmoni. 29-aprel 2019-yil.

2. Bruner, J. S. The Process of Education. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1960.

3. Vygotsky, L. S. Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1978.

4. O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. O‘RQ-637, 23-sentabr 2020-yil.